कीर्तिर्भागर्भिभूतले
वश्वाप्यिए भवति
कर्मकर्तव्यं दूरदशि
नातस्मात्स्त्र क्रि मा
श्राकल्पम पिसे स
हिएधरौश्री मदे
विद्यपाजायते ऐ
पतेधर्मोधर्मेला
पितेवहितहृद्धा

प्रबोध चंद्रिका
Page.1 नही है।

कीर्तिरस्तस्यं
तद्देवप्रताहं
मनात्मनांकि
द्युषामपि॥
: कीर्तिंतंश्री
प्रोत्पतेएमं
विद्यपाजा
रित्वाविद्या
लतोपमाार्ष
15आव: ४

कीर्त्तिर्जीगर्त्ति भूतले॥७॥पद्मिनीपत्रजलवत्संसारे सर्वमस्थिरम्॥कीर्त्तिरत्नं सं
वस्थाप्य स्थिरं भवति भूतले॥८॥इहलोके सुखं येन परलोके प्रजायते॥तदेव प्रत्यहं
कर्म कर्त्तव्यं दूरदर्शिना॥९॥संसाराम्भोधितरणं रामनामानुकीर्त्तनं॥रामनाम्नां कि
नात स्मात्स्व क्रिया क्रियतां मया॥१०॥बालकानां प्रबोधाय तोषाय विदुषामपि॥
आकल्पमपि संसारे कीर्त्तिव्स्थापनाय च॥११॥चिंतयन्निति निर्मीतः कौंडंतश्री
हिरधरो॥श्रीमद्देवजलभूपालो विलोक्यैतद्ब्रवीत्सुतां॥१२॥विद्यया द्योत्पते रम्यं
विद्यया जायते रिपुः॥विद्यया तायते कस्यं विद्यया लभ्यते यशः॥१३॥विद्यया जा
यते धर्मो धर्मेणार्थः प्रजायते॥अर्थेण जायते रम्यं सुखं रम्येन जायते॥१४॥विद्या
पितेव हितकृद्विद्या मातेव रक्षिका॥विद्याश्रियेव सुखदा विद्याकल्पलतोपमा॥१५॥

ॐ दोनेरोध्यादसागमासभाव: ४

पृ.सं धनानामपि सर्वेषां विद्याधनमनुत्तमं ॥ वर्द्धते दीयमानं यत्नांतरायैर्विनश्यति ॥
२ नचैन्नगृह्णते रोषाहार्यादेर्जीविभज्यते ॥ भवेन्मनुष्यनेकैर्विद्या च संगुण्यते कवितं ॥
विद्याधनविहीनो यः स का पुरुष उच्यते ॥ तस्माद्विद्यार्जने पुत्र यत्नं कुरु चिरं मरोश्च ॥
यावन्नरा गुरुचर्यानैव यावन्न विषये ग्रहः ॥ यावन्न यौवनमदनलावद्विद्यामुपार्जयात् ॥
औदार्यधैर्यगांभीर्यशौर्यादिगुणसंयुतः ॥ विद्याविनयसंपन्नः सर्वेषां भवति
प्रियः ॥ दानेन दयया चैव युद्धे न निजकर्मणा ॥ दानवीरो दयावीरो युद्धवीर इति स्मृतिः ॥
३ शास्त्रधीविहीनवीरेभ्य दयावीरः शिखिनौ पः ॥ हस्माद्दीरे युद्धवीरे भ्रान्ति दर्शनमस्मि ॥
त्रयः ॥ १ शास्त्रकर्मतौव पुरुषः प्रतिष्ठां प्रतिलोभवेत् ॥ यथा कुम्भस्य रामस्य परशुराम ।
स्य च पौरुषात् ॥ ४ ॥ इहात्मवरं कथं प्राणे नैव स्वकर्मणा ॥ इह दुःखं सुखं चापि । २

॥२५॥

भुंक्ते प्रभक्त न कर्मणा॥ स्वर्गं च नरकं चापि भजते निज कर्मणा॥ स्वकृतः कर्मपाशो यं
सर्वेषां सुदुरत्ययः॥२५॥ एवं वदंतं पितरं विनीतः श्री हिरणधरः॥ कृतांजलि पुटो भूत्वा स
श्रीदमिदमब्रवीत्॥२६॥ माता पितृभ्यां विरसं परिणामरसावहं॥ निजं कटुकषायं वा
भेषजं पीयते सुतः॥२७॥ अन्वयतांजलिना पीतमुपदेशामृतं मया॥ आशापयदेवस
या किमिदानीमधीयतां॥२८॥ श्रीमान्वेजलभूपालः श्री हिरणधरबालकं॥ सुप्रीयप
रिनुष्टात्मा सुतमित्यवदत्सुतः॥२९॥ नीतिविद्यास्त्रविद्या च द्वे पिरतो म्यहितोसदा॥
तयोरप्यधिकं नीती राज्यं हि धियवते यया॥३०॥ क्रिया कारकवित्तानेनीतिः सम्यग्वि
विच्यते॥ स्याद्रिस्याद्द्विपरितानां बुद्धिः शास्त्रेविवर्द्धिता॥३१॥ विनाव्याकरणं बाली
रमणी रमणं विना॥ विवेकं च विना लक्ष्मी नं सुखाय कदाचन॥३२॥ तस्माद्व्याकर

संधिर्नाविग्रहो यानमासनं द्वैधमाश्रयः। षड्गुणाः शक्तयस्तिस्रः प्रभावोत्साह मंत्रजाः इत्य
त्रिवर्गो धर्मकामार्था इत्यमरः। (न्यास २) मरः

प्र॰ वं रामं एवं पठ त्वं बुद्धिवृद्धयो पश्चान्नीतिं पठित्वा त्वं राज्यं भजयवास्य सौं॥२॥श
२ क्तिराज्यांगसेनांग त्रिवर्गान् षड्गुणान्नापयथाकालं प्रयुंजानो राजा राज्ये हि
रंजति॥३॥ क्रियाकारकसंबंधाज्ज्ञानमुत्पद्यते यथा॥ उत्कृष्टा प्रक्रिया सेयं
श्ल ४ त्वया संप्रतिपद्यतां॥४॥ प्रबोधचंद्रिका नाम रामचंद्रसमाश्रिता॥ अज्ञान
तिमिरध्वंसकारिणी चित्तहारिणी॥५॥ बहवः प्रक्रियाग्रंथाः संति चेत्संतु
कान्ततिः॥ मालती मधुनः क्वापि मधुपानं न नोदते॥६॥ विभक्त्यंतं ततो यस्मा
त्त्वबोधः प्रतिपद्यते॥ तस्मादिह प्रथमतो विभक्तिः प्रतिपाद्यते॥७॥ स्यादित्या
दिर्विभक्तिर्द्वे स्यात्ते सप्त विभक्तयः॥ एकद्विबहुसंख्यानि वचनानि च सप्तसु॥८॥
प्रथमा च द्वितीया च तृतीया च चतुर्थ्यपि कर्मात् चतुर्थी पंचमी षष्ठी सप्तमी चेति ताः क २
मात्॥९॥ प्रथममेव विभक्तिः स्यादुक्तैकानेकेषु कर्मणि

अनुक्ते कर्म्मणि कर्त्तरि द्वितीया षष्ठी विभक्तयः॥ उक्ते कर्त्तरि यथा रामो जयति वैरिणं॥
४॥ रणे रामौ च रामाश्च जयत स्वजयं तिच॥ संबोधनेपि प्रथमा विभक्तिर्भवति ध्रु
वं॥४१॥ यथा हे राम हे रामौ हे रामाः॥ इत्यनुक्तमात्रा हे शब्देन विनापि स्यात्क्वचिदत्ते
पिहे भवेत्॥४२॥ यथा राम प्रसीद त्वं राम हे त्वां भजाम्यहं॥ इत्युदाहरणं दत्तमुक्ते
कर्त्तरि केवलं॥४३॥ अथोदाहरणं किंचिदुक्ते कर्मणि दीयते॥ न जीयते न जी
यते न जीयते रणांगणे॥४४॥ रामो रामौ च रामाश्च शत्रुभिश्चेति निश्चितं॥
प्रथमां तस्य कर्तुश्च कर्मणश्चानुगम्यते॥४५॥ संख्यात्वा घेरनुक्तस्य न कदा
पीति बुध्यतां॥ अनुक्ते कर्मणि भवेद्द्वितीयासा निगद्यते॥४६॥ रामं रामौ च रामां
श्च भजाम्यहमहर्निशं॥ अनुक्ते कर्त्तरि भवेत्तृतीया कारके पि च॥४७॥ यथा रामे

कृत्तीछेदने गदादिः

पृ.चं ण। रामाभ्यां रामैर्वा जीयते रिपुः॥ करणेतोहिपतेकिंचिदुदाहरणमुत्तमं॥४॥ रामः शि
४ रांसि शम्बरणां निकृंतति शितैः शरैः॥ अनुक्ते संप्रदाने स्यात् चतुर्थी सा निगद्यते॥५॥
फलं रामाय रामाभ्यां रामेभ्यो दत्तमुत्तमैः॥ अनुक्ते स्यादपादाने पंचमी सा विधीयते॥
६॥ यथा रामाद्रामाभ्यां रामेभ्यो मुक्तिरीरिता॥ अनुक्ते स्यात्तु संबंधे षष्ठी तस्या
उदाहृतिः॥७॥ रामस्य रामयोश्चापि रामाणां कीर्तिरुत्तमा॥ अनुक्ते चाधिकर।
णे सप्तमी ज्ञायते यथा॥८॥ रामे च रामयोश्चापि रामेषु श्रीर्विहारिणी॥ इत्युदाहृ।
तयोक्ताः सप्तस्वपि विभक्तिषु॥९॥ केनचित्कारणेनासामन्यत्रापि स्थितिर्यथा।
था॥ शीङ्स्थ्यांसां मध्यिष्ठूवों रामाधारः कर्मेन यथा॥१०॥ अधिशेते वनं रामो। ४

शीङ्स्थासांत्र। आगतिनिवृत्तौ। आस उपवेशने

अध्यासे वाप्यधितिष्ठति॥ अन्वधिपूर्वस्य शङ्कानां योगे कर्म भवे यथा॥४४॥ अधिरामं र
मेरामं पूर्विधावति मन्मनः॥ अनुरामं प्रतिदिनं समेरामः प्रसीदति॥४५॥ कालाध्वनो
श्व संयोगे दिनं क्रोशं निषीदति॥ अन्तरेणान्तरा योगे द्वितीयास्याद्विनापि वा॥४६॥ न मु
क्तिर्जायते राम मन्तरेणान्तरा विना॥ समया निकषा हा धिग् उपर्यधोऽधसामपि॥४७॥
तथा आदुत्व योगे द्वितीया तदुदाहृतिः॥ कानने समया रामो भरतो निकषा पुरीं॥ हाह
सीतां विपिने शून्ये रावणं धिग्जहार यः॥ हरमूर्द्धानमुपरि गंगा भाति हरेरपि॥ द्वा अ
धिपासं वुजमधो राम पादमहं रमे॥ आराम पादमलिंह पुणति क्रियते मया॥४८॥
राममावसति स्वान्तं मदीयं नावसीदति॥ क्रियाविशेषणं कर्म्मनपुंसकमपीष्यते॥४९॥
यथा निःशंकमनिशं लंकां रामो विलोकयते॥ तृतीया हेतौ तथेत्थंभूतलक्षणे॥५०॥

स्या १ तथा

पृ.चं रामभक्तमाभयेन्तु ॥३॥ एमस्याधिपतिकाननो ॥ सहार्थे न यथा रामो लक्ष्मणेन सह गच्छति
९ ॥४॥ विना योगे यथा रामो लक्ष्मणेन विना नहि ॥ तृतीया संप्रदानार्थे निंदा चेत् द्रुह
ति ॥५॥ मालां दद्यैन्तु पापीयान् ब्राह्मणः संप्रेक्षतो ॥ चतुर्थी गमनार्थस्य धातोः कर्म
णो वा यथा ॥६॥ जगाम रामचंद्रो सौ वनाय पितुराज्ञया ॥ तादर्थ्ये पि यथा दाह राम प
पाय तिष्ठति ॥७॥ क्रियायोगे यथा रामो भो जनाय प्रवर्तते ॥ नमः स्वस्त्यादियोगे च यथा
या रामाय वै नमः ॥८॥ स्वस्ति रामाय देवाय स्वाहापि त्रिसुधांशवे ॥ सीताविरहखिन्नो
पि रामो लेराबणारयो ॥९॥ वषट् कार्यं च तुर्थी स्यात् द्वात्म कर्म्म एपनाद्रो ॥ यथा लाहंते
तां मन्ये मन्ये त्वाहं तृणाय वा ॥१०॥ [illegible] वह च स्पर्ध धातोः प्रीते मे
वे यथा ॥ रामाय रुच्यते नित्यं रावणाय स्वधोद्यमः ॥११॥ ईप्सिते स्पृह धातोश्च रामाय स्पृ ५
हयाम्यहं ॥ उत्तमार्णे चाधारेत्नु तुभ्यं स्वं धारयाम्यहं ॥१२॥ क्रोधादिकर्मणि यथा रामः कु

इंद्रायववसट् ४

स्याच्चतुर्थी २

व्यति शत्रवो॥ कुत्र कुत्र स्रवति कुत्र कुत्र लभिष्यति सौरलो॥८४॥ रामः शत्रुगणान्येति ऽच
तुर्थी समुदाहृता॥ पंचमी जायते हेतो रामान्मुक्तिः प्रजायते॥८५॥ भयहेतोर्यथा राम्मा
द्विभेति युधि रावणः॥ यत्र स्थानं तत्र यथा रामात्राय स्वयमां भवान्॥८६॥ यतो धीर्यथा ३ स्स्यात्
५ धीते रामात्संदेशमांमनिः॥ यतोऽन्न यथा गंगा हरिपादात्प्रजायते॥८७॥ यस्मादुत्क
र्षं तत्र स्त्रघ्यया रामो न रोस्मतः॥ वारणं च यतस्तत्र यथा दुर्द्विनमाश्रिता ८८॥ तत्र नवार पं ५
यत्येव रामो मां नरकार्णवान्॥ अन्यायादिप्रयोगेन यथान्यो रामईश्वरात्॥८९॥ तस्मिन्नु
कुस्मात्मुजात्स्वपरामहाना द्विभीषणः॥ रामान्ने वीतरः से ब्योनेच रामादृते सुखो॥९०॥ दि
ग्देशकालयोगे च ग्रामात्सर्वं स्थितिर्मम॥ उत्कलात्पश्चिमं तेयं परनारान्यमुत्तमो॥९१॥
रामो सौलक्ष्मणा ज्येष्ठो विना योने पिहृश्यते॥ विना रामान्नमुक्तिः स्याद्यतः प्रतिहतं त
तं॥९२॥ पंचमीस्याद्यथा रामः प्रसादात्स्नेहते पुरी॥ स्मरणार्थस्य धातो वीषष्ठी कर्मणि

स्याद्य

प्र·चं
६

तद्यथा ॥ आस्मरापि राम चंद्रस्य चरणौ भोजयोरहो ॥ ७ ॥ हंसा धैर्यस्य यथा रामः शत्रोरस्वा
द्यत्मतौ ॥ ८ ॥ अपि नष्टिः हजनीस्यादि ते घंसर्वत्र पंगुने ॥ तत्पूर्वधातोः कर्मणि षष्ठी
जायते यथा ॥ रात्रौ रामः फलैरेघः फलानां वा वने वसन् ॥ अनादरे च षष्ठीसा
सप्तमी च यथा तथा ॥ रामघ्रतो हरति द्रव्यं तस्करस्तपि पश्यति ॥ निर्धारणे च षष्ठी
स्यात्सप्तमी च यथा वरः ॥ रामो नृपाणां शूराणां नृपेषु पि धनुर्धरः ॥ कृति
प्रयोगे षष्ठी वा षष्ठी भवेत् कर्तरि तद्यथा ॥ रावणस्य पुरी लंकां गंतव्या रामभूपतेः ॥
सप्तमी सति योगे स्यात्सति रामे कुतो भयं ॥ सूत्यर्थयोगे पि यथा रामेन रक्ष
मीर्न हि ॥ निमित्तात्कर्मसंयोगे शार्दूलं हंति चर्मणि ॥ निमित्तेपि यथा मु
क्तौ रामो यं सेव्यते यथा ॥ क्रियया वेष्टितास्या तत्र स्यात् सप्तमी यथा ॥ राम पि
त्वादरात्तिरामो गाम्यथाचं मत्सु पागनाशि दे सर्वेषु लिंगेषु विभक्तिर्वचनेषु च ॥ ६

उआनुसारयितेष [illegible] हाहरणमुत्तमं ॥८३॥ [illegible] जानम्
यते [illegible] समासात्पादिचं द्विका ॥९॥ अथ त्यादिविभक्तीनामुदा
हरणमुच्यते ॥ त्रयः पुरुषास्त्यादेः प्रथमो मध्यमोत्तमौ ॥१०॥ एकद्विबहुसंज्ञाच
त्रिषु स्याद्वचनं त्रयं ॥ उदाहरणमेवैषां रूपमाविर्भविष्यति ॥११॥ प्रथमः शेषयोगेच
युष्मद्योगेच मध्यमः ॥ उत्तमोऽस्मद्योगेन गम्यमानेऽथवं विधिः ॥ यथा जयति
रामोऽरीन् भीमश्च जयतो रिपून् ॥ रामा जयंति संग्रामे दुर्जयान् वैरिणो जनान् ॥१२॥
जयसि त्वं रिपुं राम जयथो रिपुवारणे ॥ हे रामौ युधि हे रामा यूयं जयथ वैरिणः ॥
१३॥ अहं जयामि रामस्य भक्त्या नरकमागतं ॥ आवां जयावः कृतिनौ जयामो वयम्
उत्तमां ॥१४॥ त्यादीनां नव पूर्वाणि परस्मैपदमुच्यते ॥ उत्तराणि नवं ज्ञेयमात्मनेपदसं
ज्ञकं ॥१५॥ परस्मैपदमादिष्टं धातोः कर्तरि केवले ॥ यथा मोदति रामोयं लक्ष्मणेन

कृ॰चं॰ सहोदरं ॥ ९ ॥ आत्मनेपदमादिष्टं भावे कर्मणि कर्त्तरि ॥ तत्र भावे यथा रामेण
७ चतसीयते ॥ १० ॥ यथा कर्मणि रामेण जीयते शत्रुसंहतिः ॥ यथा कर्त्तरि समस्य शो
भते मुखमिंदुवत् ॥ ११ ॥ सकर्मकाः कर्महीना धातवो द्विविधा मताः ॥ सकर्मकानां
धातूनां लादिः कर्त्तरि कर्मणि ॥ १२ ॥ अकर्मकाणां धातूनां भावे कर्त्तरि जायते ॥ १३ ॥ रम्य
ते रामचंद्रेण रामो सौ रमते वने ॥ १४ ॥ यथा कर्त्तरि रामो सौ संख्ये जयति वैरिणः ॥
यथा कर्मणि रामेण जीयते रिपुसंहतिः ॥ १५ ॥ प्रधाने कर्मणि स्यादि जीयते हि द्वि
कर्मणां ॥ यथा रामेण सीता नैयानीयते निजं वनं ॥ १६ ॥ अप्रधाने दुहादीनां प
यारामेण दुह्यते ॥ पृथिवी उज्वलं रत्नं पश्यते समरे रिपुं ॥ १७ ॥ मया च हरुअनेनुद्धिं
श्रीरामपदपंकजं ॥ सीतया लक्ष्मणेन पंथानमतिभीतया ॥ १८ ॥ भसते लक्ष्मणे
नासौ रामोनुगरमुनमं ॥ रामेण नीयते पाथो गंगा संभाव्यते नुजः ॥ १९ ॥ भास्यते ७

लक्ष्मणो धर्म्मदं अन्ते दुःखौनौघनं॥ मन्यते जलधीरन्नमेवमादिकमुद्यतां॥२४॥ क
र्णकर्म्मणि गम्यादो हे तौ खी येच कर्म्मणि॥ यथा दृश्यते नाथ एमोयं प्राप्यते वनं॥२५॥
ओदनः पच्यते विप्रै रामचंद्रेण धीमता॥ कम्पते घोटकः शूरै स्तावकं दीव्यते धनं॥
२६॥ भावे कर्म्मभ्रमकृतं स्यादप्यकेवनाधुना॥ कथ्यते कर्त्तरि वरः स्वलस्नेहोविसी
यतो॥२७॥ उत्पद्यते गुरुस्नेहे रामोयं ध्रियते वने॥ वाच्य मात्मस्पते रामस्त्रायते भक्त
मात्मनः॥२८॥ जायते रामचंद्रस्य मुखकांति प्रतीयते॥ दृश्यते सैकं कुरुः सन्यासी १८
शास्यते द्विजो॥२९॥ रज्यते मेमतीरामे ध्रियते खड्गमस्त्रेषु कं॥ दीपः प्रकीर्यते रात्रौ।
खिद्यते विरही जनः॥३०॥ रामेण प्रकथ्यते विश्वं कौसल्या मेवविमृष्यते॥ शूरो रणे शक्य
ते युद्धे रामोयं पीयते पयः॥३१॥ शास्त्रं वो बुध्यते रामः सनाम्रं मन्यते जने॥ रामोनन्त
प्यते हं नुं हूयते विरहातुरः॥३२॥ हूयते दीयते चासौ लीयते पर्व वेश्मनि॥ जीयते।

पु २

प्र॰ चं भ्यतः पञ्चमी मनिरेका पूर्मी यते ॥३॥ जानकी व्रियते रामं काश्यपं चाश्रियते कृती ॥ प्र
८ तो दृश्यानि रूपाणि भवेयुः सर्वकर्मणोः ॥४॥ अस्मात्पि यथा प्राप्तार्थं ग्रंतां स्वय
मेव चा ॥४॥ इति श्री ग्रंथेषु चंद्रिकायां च कृतो वै अ... विभक्तिचंद्रिकामध्ये स
मासस्यादि चंद्रिका ॥२॥ अथ षट्कारकाणीह कथ्यंते कथिता यथा ॥ अर्थे धातोर्विभ
क्तीनां कारकत्वेन दर्शिताः ॥१॥ कर्ता च कर्म करणं संप्रदानं तथैव च ॥ अपादानं तथा
धार इति षट्कारकाणि वै ॥२॥ स्वतंत्रः कर्ता यः क्रियां साक्षादुत्पादयति सर्वतः ॥ तत्क
र्म क्रियया व्याप्तुं विषयं क्रियते तरां ॥३॥ क्रिया निःपाद्यते येन करणं तदुदाहृतं ॥ सं
प्रदानं तदाख्यातं यस्मै सम्यक् प्रदीयते ॥४॥ यदपादीयते नूनं तदपादानमुच्यते ॥
यत्रैवाधीयते सर्वं स एवाधार उच्यते ॥५॥ स्वतंत्रहेतुः कर्मोक्तानुक्तकर्तेति पंचधा ८
उदाहरणमेवैषां रूपभावि भविष्यति ॥६॥ स्वतंत्रकर्ता सम्भवे निरपेक्षक्रियाश्रयः

सु

भँयति

यथा भजाम्यहं रामं भक्तो रामः प्रसीदति ॥७॥ स्वहेतुकर्त्ता कुर्वैतं कुर्वैतं प्रेरयेन्नुयत्नात् ॥ य
थायाति वनं रामः पितातं या पयत्यदः ॥८॥ गतिबुद्ध्याशनार्थेषु शब्दकर्मस्व कर्म
सु ॥ अहेतौ यो भवेत्कर्त्ता सहेतौ कर्म जायते ॥९॥ गमनार्थे यथा रामो वनं गच्छति धा
र्मिकः ॥ रामं दशरथो राजा विपिनं गमयत्यमुं ॥१०॥ निवहीगमनार्थेषु प्रतिषेधो
भवेद्यथा ॥ जानकीं नयति श्रीमान् योध्यां रघुनंदनः ॥११॥ जनको नाययत्येतां सी
तां रामेण धीमता ॥ एवं वहिरुदाहार्य्यमयवुध्यर्थधातुषु ॥१२॥ लक्ष्मणो बुध्यते का
र्यं रामस्तं बोधयत्यदः ॥ भक्षणार्थे यथा रामो भक्तं भुंक्ते ह्यधाकुलः ॥१३॥ रामं भोज
यति प्रीता सीता सघृतमोदनं ॥ भक्षणार्थे निषेधः स्यादादिनाघोलुनद्यथा ॥१४॥
रामेऽन्नमत्ति सीतान्नं रामेणादयती प्सितं ॥ एवं खादति रामोन्नं तेन खादयति प्रिया ॥
१५॥ शब्दकर्मसु रामो सौ शास्त्रं पठति बुद्धिमान् ॥ तं गुरुः पाठयत्येनं निबोधाहुयते यं

दिखा

प्र. चं. याः॥ हीरावलं हुयति श्रीमान् रामस्तेनरावलं रिपुं॥ रामेण हापयत्येव महाबलविभी
९ षणः॥ ॥ अत्र कर्मसु यथा रामः शेते तं शाययत्येव सो॥ सीता निबोधः कं दृष्टश्च पयाश्र
ह्रायतेरपि॥ १४॥ यथा लोकं दृते सीता सीतया कं दर्शयत्येव सो॥ रामचंद्रस्य विरह ए
वं शब्दायतेरपि॥ १५॥ हरतेश्च करोतेरप्य... मिवादिदृशोरपि॥ विकल्पः कश्चित्तो
प्रातेस्तपो दाहयते मयो॥ १६॥ पाण्येवं रामचंद्रस्य लक्ष्मणो हरति स्वयं॥ हारयते
घपाण्येयं लक्ष्मणं लक्ष्मणेन वा॥ १७॥ करोति लक्ष्मणः कार्यं रामः कारयति द्रुतं ल
क्ष्मणं कार्यमनुना लक्ष्मणेनेति वा भवेत्॥ १८॥ अभिवादयति रामो गुरुं हेतो यथा
पुनः॥ अभिवादयते रामं गुरुं रामेण वापिना॥ १९॥ लंकां पश्यति रामोयं रामं दर्शय
ते कपिः॥ लंकां रामेण वा वेमेव मुदाहरणमुत्तमं॥ २०॥ उक्तादन्यत्र नास्त्येव हेतौ कर्तु
श्च कर्मता॥ पाचकाश्च पचंत्यन्नं पाचयत्येव सो॥ २१॥ कापयत्येव पाचकेन। ९

दापयत्येव तेन वै॥ इत्येवमादियो ह्यमनुक्रमपि बालके॥ श्लो॰ कर्मकर्तोपचारा
म ओदनः पच्यते स्वतेस्वयं॥ उक्तकर्तो यथा एमो रावणं हन्ति सायकैः॥ श्लो॰ अनुक्र
कर्ता च तथा रामेण हन्यते रिपुः॥ सर्वत्र चोक्ते प्रथमा तृतीयानुक्तकर्तरि॥ श्लो॰ नि
वर्त्यं च विकार्यं च प्राप्यं चेति त्रिधा भवेत्॥ कर्म तत्स्यात् त्रिधा ह्येयमीप्सितानीप्सितादि
ना॥ श्लो॰ अनिर्वर्त्तं हि यत्सर्वं तन्निर्वर्त्यमुदाहृतं॥ रामं कांडं लुनात्येव कांडकारोति।
कोशली॥ श्लो॰ घटयामि सुवर्णानि रामचंद्रस्य कुंडले॥ इत्यादि निर्वर्त्यमिदमनुक्र
माप चेप्सितं॥ श्लो॰ विकृतं क्रियते यत्तु तद्विकार्यमुदाहृतं॥ रामं कांडं लुनात्येव कां
डकारोति कोशली॥ श्लो॰ सिद्धमेवान्यतो यत्तु प्राप्यते प्राप्यमीदृशं॥ यथास्मरामि रा
मं च रामचंद्रं नमाम्यहं॥ श्लो॰ कंदर्पशरमुद्धात्मा सीतां हरति रावणः॥ क्रोधांधः स्वा
दति विषमिति प्राप्यमनीप्सितं॥ श्लो॰ ईप्सितानीप्सितं प्राप्यं यथा बालः सुधातुरः॥

मुनिर्जिनस्तत्कालं फलं धूलिमली मलो ॥ ॥ फलेन दुह्यते दुग्धं गौरेषा नृपपश्चिनी
इदं च कथितं प्राप्य मुक्तं वेस्वगम्यते ॥ ॥ उपयोगनिमित्तं यत्तदेवाकथितं मतं ॥
कर्तृकर्म यथा रामः सीताकारयतीप्सितो ॥ ॥ करोतिर्द्विविधं प्रोक्तं बाह्यमभ्यंतरं वि
त ॥ तथा शरीरव्यवधानं त्वाभ्यंतरमुदाहृतो ॥ ॥ तद्भिन्नं बाह्यमाख्यातं तयोर्वाह्ये नि
गद्यते ॥ रामो रावणमाक्रोशीन्निकृंतति शितैः शरैः ॥ ॥ अयोध्यां हेलया याति जा
नकी सह राघवः ॥ अभ्यंतरं यथा रामे मानसेन भजाम्यहं ॥ ॥ सीतावलोकते र
मं नयनानो न लक्षितो ॥ सानुरागकटाक्षेण रामः सीतां विलोकते ॥ ॥ संप्रदानं त्रि
धा प्रोक्तं प्रेरकं चानुमंत्रिकं ॥ अनिराकर्तृकं चेति तत्र प्रेरकमुच्यते ॥ ॥ मुनिं भक्त्याय
रामोसौ ददाति करुणान्वितः ॥ मयं मुक्तिं प्रदेहीति प्रेरणा प्रेरकं मतं ॥ ॥ अथानुमं ॥ १०
त्रिकं किंचिदुच्यते नो पतेवन्यो ॥ हरामायाति भवेदन्ते फलेमले यथाविधि ॥ ॥ अ

द्वेरणो सदनस्य चानुमंत्रणाकर्मणो॥ अनुमंत्रिकं भवेदेत द्वितीरा कर्तृकं यथा॥ ...पं
चोपचारं रमायभगाः लोकं प्रयच्छति॥ अनिराकरणो देत द्वितीरा कर्तृकं मतो॥ ...स्य
पादानं द्विधा प्रोक्तं चलं वा चलमेव च॥ चलादपायान्नाराचो निवीति विषमं विवेक॥
रामः॥ अचलं च यथा वृक्षात्पत्रे रामे पतत्यधः॥ हिमाद्रेरगता गंगा समुद्राद्रत्नमु
त्थितं॥ ...था चतुर्धा वाधिकरणं तत्राभिव्यापकं यथा॥ राम भजे भवेन्मुक्तिः सीता
यां च पतिव्रता॥५१॥ तदौपश्लेषिकं रामः श्रीमान् सिंहासने स्थितः॥ सस्मितं वीक्षि
२१८ तं भार्यां वैदेहीं शयने स्थितां॥५२॥ अथ वैषयिकं रामोऽयोध्यायां वसति स्वयं॥ वने
वसति शार्दूलं सिंहश्च गिरिगह्वरे॥५३॥ अथ सामीपिकं रामः कपिसैन्यसमन्वितः॥
अवात्सीत्सागरे घोरे गंगायां वसति स्वयं॥५४॥ ननु संबंधस्य किं न कारकत्वमिहो।
च्यते॥ कारकं हि क्रियाहेतुः संबंधस्याप्रधानता॥५५॥ पाचकः पचतीत्यादौ यथा स्व

प्र॰ चं॰ तंत्रतो भवेत्॥ न तस्याधारापि संबंधे यथा रामस्य सेवकः॥४५॥ इति श्रीप्रबोधचंद्रिकायां
११ वृकृतौ वैजलभूपतेः समाप्ता सकलश्लाघ्यवराकारकचंद्रिका॥ श्री॥ त्यादिभिस्त्रा
द्धितैः कृद्भिः समासैश्च विधीयते॥ यदेककारकं तत्र प्रथमैव न चान्यतः॥१॥ उक्तानां
हि पदार्थानां त्यादेः संख्यैव गम्यते॥ कृत्तद्धितसमासैश्च लिंगसंख्याविभक्तयः॥२॥
यथा रहसि रामेण सानुरागेण सादरं॥ श्रीयंते प्रेयसां वाचः सुधारससहोदराः॥
३॥ रघूनजयति रामोयं रामेणाजीयते रिपुः॥ सीतामुखेन जीयंते पूर्णेंदुविकसां
बुजाः॥४॥ रामोसौ कारकः सीता कारिका कारकं कुलां स्त्रुत्व कृत्वकर्तरि स्यस्य लिंगादि
भजतेतरां॥५॥ रामः श्रवैयाकरणः सा वैयाकरणीव रः॥ तद्वैयाकरणं सैन्यमित्यं
भवति तद्धिताद्वीहि तत्पुरुषो रामोयं कृतपुरुषां मंतत्कुलं॥ सीता कृतपुरुषाणमेयासा ११
मासः कारकेकृतः॥६॥ प्रकृतेर्यैकृतिश्चापि स्याश्चत्वा चेद्यदानदा॥ वाचकेः प्रकृतेः

संख्या गम्यते विकृते नैहा॥९॥ ज्ञायंते तेन तवो राम पटः स्वर्णादिकुंडले॥ क्रियंते रामचंद्र
स्य विपच्यंते च तंडुला॥१०॥ पच्यंते तवो रामचंद्रस्य परोमलाश्च तंडुलाः॥ कृता मोदन क्रिया
दौ लिंगादिकमपेक्ष्यते॥११॥ प्रधाने कर्मणि भवे वाच्यको हि द्विकर्मणां॥ अप्रधाने दु
हादीनां हेतौ कर्तृश्च कर्मणि॥१२॥ अयोध्यां नीयते सीता रामेण गृहकर्मणा॥ रामो यं
याच्यते भुक्तिं मया लं सार भीहत्या॥१३॥ रामो वं याच्यते पित्रा वनं स्वसवशात्मनां॥ ग्रु
हला भाष्यते शिष्यः शास्त्रं वा भोज्यते पयः॥१४॥ अवच्छेदं विशेषं स्याद् अवच्छेदक ध्यं
मत्र तु॥ न द्विशेषं समाख्यातं रामो दाशरथिर्यथा॥१५॥ विशेष्यस्य हि यल्लिंग विभक्ति
ध्यं वचने च ये॥ तानि कार्याणि योज्यानि विशेषणपदेष्वपि॥१६॥ यथा दाशरथी रामो
मां रक्षतु समंततः॥ कौशल्यानंदनं वंदे रामचंद्रं कृपार्णवं॥१७॥ शरत्पेन वरामेण।
दुर्जयो रावणो जितः॥ जनकेन सुता दत्ता रामाय बलशालिने॥१८॥ रामाद्विघ्नतको

प्र॰ चं

२२ दंडाद्विभेति युधि रावणः॥ रामस्य रावणानीककालस्य युधि विक्रमः॥ १४॥ रामे वि
हरति सीता विजयश्रीरहर्निशं॥ जानकीवदनांभोजमधुपानमधुव्रतो॥ १५॥ अ
नयस्य विधेयत्वं तत्रापि नियमो न हि॥ स्यात्तदजहल्लिंगमजहद्वचनं च यत्॥ १६॥
रामभक्तिः प्रमाणं स्यात्कल्याणभाजनं हरिः॥ मुक्तिक्षेत्रमियं काशी ह्यजहल्लिंग
मीदृशं॥ १७॥ अहो मदा राक्षसी तेयं स्त्रीयमप्सरसः खलु॥ रामभक्तिर्मुक्तिरह
अजहद्वचनं त्विदं॥ १८॥ वाक्पुंश्रीहि समासे हि स्वलिंगा निजहत्स्वमी॥ सर्वं शब्द।
विशेष्यस्यं लिंगादिकमुपासते॥ १९॥ अंगीकृतप्रणामो यं रामो वीक्षितदारकः॥
अनावृताप्सरः सोपि क्रियापदमवगम्यतां॥ २०॥ उपमानोपमेयत्वं स्याद्देदे लिं
गसंख्ययोः॥ अभिन्ने वा विभक्तिः स्यादुपमानोपमेययोः॥ २१॥ लिंगभेदे यथा
रामपत्नी मंदगतिः यथा मत्तमातंगवत्सा मंतुवाक्यस्पृहवता॥ २२॥ यथा वचन २

भेदे च कंदर्प इव सुंदरं ॥ पूर्यं प्रभुवाम्भो रामस्य भक्ता अहर्निशं तेनमा: ॥ १७ ॥ त्वां राममिव
पश्यामि रामे लोकत्वया जिता ॥ दुर्जयाः शत्रवः सर्वे रामायैव नमोस्तुते ॥ १८ ॥ त्वत्तो र
माद्विशेषा रलो विध्वंसिता शत्रव: ॥ रामस्य वतदा शेषा कीर्तिस्त्रैलोक्यगामिनी ॥ १९ ॥
त्वयि राम इव श्रीर्निर्भज्जे न शकला जना: ॥ एवं लिंगत्रयोपि स्याद्वचने किं पते पिवा ॥
२० ॥ विंशत्याद्यास्तदेकत्वे संख्या: संख्येयसंख्ययो: ॥ संख्यायं ते यदा संख्या तदा
द्वित्वादिकं भवेत् ॥ २१ ॥ विंशती राम भक्ता: स्यु: विंशती राम भक्तय: ॥ सहस्रं राम भ
क्ता: स्यु: शतं राम विभक्तय: ॥ २२ ॥ लक्षं च राम भक्ता: स्यु: कोटी रामस्य भक्तय: ॥ सं
ख्यायं ते यदा द्वित्वास्तदा द्वित्वादिकं भवेत् ॥ २३ ॥ यदा विंशत्तयस्तिस्रो राम भक्ताश
तानि च ॥ चत्वारि भक्तय: निस्त्र: तिस्त्र: सैन्यानि कोटय: ॥ २४ ॥ समुच्चयेन वाक्यं चेद्द्वि
त्वं वा द्वयोश्च वा ॥ अंगे च यास्त्रिता संख्या वाचकानां विकल्पत: ॥ २५ ॥ श्रीरामस्तवसा

प्र·वं सीतश्च वनं गच्छेति गच्छतः॥ रामश्च लक्ष्मणश्चापि भरतश्च प्रयान्ति वा॥ [illegible] प्रयान्ति
२१ वा पुरीं स्त्री पुंजे ताजेतार एव वा॥ तेजस्विनश्च तेजस्वी गुणी गुणिन एव वा॥ [illegible]
हवे पुत्रिषु भवेद्य एव पुरुषः परः॥ समुच्चये स एव स्यात्से व्या वा पितत्याश्रिता [illegible]॥
यथा रामश्च सीते त्वं गच्छतो विजनं वनं॥ रामस्त्वमहमेषाम् गच्छामो गुरुशासना
त्॥ [illegible]॥ अहं च त्वं च रामश्च गच्छामो विजने वने॥ प्रथमादिक्रमादेव प्रतीपोक्ते
रितेपि वा॥ [illegible]॥ मुख्यो गौणो लाक्षणिकः प्रयोगस्त्रिविधो भवेत्॥ मुख्यः स्वार्थेन
संपन्नो यथा नानारघूद्वहः॥ [illegible]॥ जुगुप्सयो गाङ्गे गौणो रामः क्रोधो विवमहत्तोराव
णं प्रति यथा रामो रामः स सिंहः कारिणं प्रति॥ [illegible]॥ स्वार्थान्वयस्य बाधेन तात्पर्यस्याप्र
बोधतः॥ लक्षणा कल्प्यते सापि हि द्विधा स्यात्प्रयोगतः॥ [illegible]॥ अजहत्स्वार्था तत्राद्या केः १३
यनेमया॥ स्वार्थं स्यागो भवेच्च जहत्स्वार्थेति सा यथा॥ [illegible] मोव सन्ति पायो

ऽजहत्स्वार्था

घोयमुन्नायां जनार्द्दनः॥ जयश्रीर्भोजनयत्वद्गुष्ठमद्गुवदन्निसंपदि॥५॥ पत्रत्वार्थोप
हिताणो जहत्स्वार्थो च स्तायथा॥ छत्रिणो यांत्यमी काशी काकेभ्यो दधिरक्ष्यतां॥६॥
पदार्थैप्य पदार्थेपि तात्पर्याद्य लक्षणान्वयः॥ एवं सर्वत्र बोधस्य मनुक्रमपि बाल
के॥७॥ जातिव्यक्तिपरत्वेन द्विधा शब्दप्रवर्त्तनं॥ तत्र जातिपरत्वेन यथा त्वं भोज
नातिथिं॥८॥ बाल्यत्रकलत्रमतंत्रं स्या दोषजनैर्नातियोमिता॥ ब्राह्मणान्भोजयन्त्वक्के
श्रोतान्ने भोजयत्स सो॥९॥ जात्या भोजयितुं नैव शक्यो मीत्यवधाय ता॥ तेनैव
भोजयत्साकृतात्स्य मौनव धारणो॥१०॥ तात्पर्यादिवपेराद्द्रः प्रमाणमिति निश्चितः॥
श्रोत्रा तदनुसारेण शब्दबोधे प्रवर्त्तितौ॥११॥ विशेष्यक्रियया यत्स्यादुक्तकर्मादि
कं पुनः॥ विशेषणक्रियाप्याह तदेवेतिविनिश्चितौ॥१२॥ यथानुभाववंतं रामः प्रया
ति सहभार्यया॥१३॥ रामेण गम्यते योध्या वनाद्दुःखाफलाभिचाडन्नमेवोक्तां।

त्को

प्र०वं याति कश्चिदुक्तमनुक्तं तां॥४७॥ अनुक्तमपि यो कं स्यात्कश्चिद्देवपदांतरैः॥ श्रोदनः
१४ पच्यते हृष्टो मयास्तसुरू वो प्व यां॥४८॥ आरूढवानरै वत्सः छिद्यते हृश्यते पिवा॥
पटोयं शातिको भाति राघवेण परिधीयते॥४९॥ कृतादिभिर्यदेवोक्तं स्यद्येरपितदे
वहि॥ न त्वं तेव नटे रामो विलोकयति कौतुकी॥५०॥ छत्रं च वैयाकरणं शब्दान्
पठति लक्ष्मणः॥ आरूढवानरं वृंदं रामः पश्यति सादरं॥५१॥ कृतादिनोक्तमेवै
तदनुक्तं स्यादिनाभवेत्॥ नृत्यते गीयते रंगे नटेन स्त्रीयते क्वचित्॥५२॥ भोक्तुं प
चति रामो यभोदनं लुब्ध शागतः॥ रामभक्तः समानीय रामं पूजयति स्वयं॥५३॥
इत्याद्यनुक्तमेव स्यादनुक्तमिव बुध्यतां॥ कर्मजप्रत्ययेनान्यत्क्वचिदप्युच्यते॥
यथा॥५४॥ कमलेन हूयते गोप्यो गावो गोक्षय धवा पयः॥ मया च पाच्यते मुक्ती रा १४
मा रामस्य रामकोटि॥५५॥ पाच्यते रामचंद्रेण पाचनेनोदनो द्रुतं॥ कश्चित्कोवा

द्विकेचैव सत्वे सत्वम्प कर्मणः॥९२॥ ग्रामे लग्न तेधर्मेत्रमासं मीतं च गीयते॥९३॥
तोनुगम्य ते क्रोशं कां तया स्निग्ध चेतसा॥९४॥ त्र्यम्बक मेलो गत्वेकलाघमाहक
र्मजः॥ कुंभकर्णेन स्वप्यं ते षण्मासा राम भूभुजा॥९५॥ वने द्वादश वर्षाणि स्थी
यंते गुरुशासनात्॥९६॥ इति श्रीप्रबोधचंद्रिकायां च कृते वैजलभूपते॥ इत्युक्ता
चंद्रिका सम्यक् समाप्ताति मनोहरा॥॥श्री॥॥॥ ॥समासः षड्विधो नाम्ना तत्पु
रुषस्तथा॥ कर्मधारय संज्ञश्च बहुव्रीहिस्तथैव च॥१॥ द्विगुर्द्वंद्वोव्ययीभावः
प्राधान्येन चतुर्विधः॥ पूर्वोत्तरोभयान्येषां पदार्थानां विकल्पनात्॥२॥ तत्पुरुषो
द्विप्रधानस्तत्र पूर्वप्रधानकः॥ प्रधानेन यथा पूर्वकाय पश्चापरकायवत्॥३॥ अथो
त्तरपदार्थस्य प्राधान्ये राजसेवकः॥ द्विप्रधानस्तथा कर्मधारयो पि भवेद्यथा॥४॥
रामः पुरुषसिंहो यं भूदे प्राधान्यमीदृशं॥ नीलोत्पलमिवासादि इत्युत्तरपदार्थता

प्र॰चं ५॥ द्विप्रधान्यवहुव्रीहिरन्यत्रचोभयत्र च॥ तत्रान्येपि पदार्थेयः प्राधान्यं तं निग
१५ घन्नोह॥ स्त्र तरणमोहमनिशमुभयत्र पदार्थको॥ प्रधानतो यथा द्वित्राः पंचधास
मधातवो॥७॥ उभयत्र पदार्थेच द्वंद्वे प्राधान्यमिष्यते॥ गुरोरादेशतो रामलक्ष्म
णौ वनगामिनौ॥८॥ उभयत्र पदार्थेच प्राधान्यं स्याद्धि गौरपि॥ त्रिशृंगी पंचप
ली वेत्यादिवोद्व्यमनुत्तमेशा॥९॥ त्रिप्रधानोव्ययीभावः सर्वेस्मिन्नच पदार्थको उत्तर
स्मिंस्तथान्यस्मिन्प्राधान्यमिह सर्वदा॥१०॥ यथोपरामे तिष्ठामि लक्ष्मणस्य द्दर्शा॥
वचः॥ उत्तरेत्र यथा नैव संसारेच सुखं प्रति॥११॥ अन्यत्र च यथोन्मत्तगंगा देशो
निशोभनः॥ एवमिति प्रकारेण प्राधान्यं कथितं मया॥१२॥ समासानां पुनस्त्वे।
षां चातुर्विध्यं निगद्यते॥ स्यान्नित्यसमासनित्यत्वमुक्तं चानुक्रमेव च॥१३॥ तत्र नि
त्यसमासोयं कुंभकारे स्वकोलाकृत॥१४॥ नित्यो राजपुरुषो वासः पुरुष एव च॥ख॥ १५

लुक्समासो यथा राम: स्मृत: पुरुषपुंगव:॥ अलुक्समासश्च यथा कंठेकालो महे
श्वर:॥१९॥ अथ पांच समासानां भेद: प्रत्येक मुच्यते॥ अत्राद्य धा तत्पुरुषो विभक्ति
श्च तद्भेदत:॥२०॥ स्या त्प्रथमा तत्पुरुषो पूर्वकायो यथा रघु कं॥ स्याद्द्वितीया तत्पुरुषो
धन्यो रामाश्रित: पुमान्॥२१॥ स्यात्तृतीया तत्पुरुषो यथा धार्यद्रव्यते॥ स्याच्चतु
र्थी तत्पुरुषो पद्पदारु विराजते॥२२॥ स्यात्पंचमी तत्पुरुषो न मे शत्रु भयं क्वचित॥
भवेत्षष्ठी तत्पुरुषो राम भक्तो भवाम्यहं॥२३॥ स्यात्सप्तमी तत्पुरुषो भक्तिशौंडो मु
रद्विष:॥ नञं तत्पुरुषो शेषं यथा नेको हरिप्रिय:॥२४॥ कर्मधारय एव स्यात्त
प्रधा समिनिगद्यते॥ विशेषणं पूर्वपदे यथा नीलोत्पलं वरं॥२५॥ विशेषणोत्तरप
दो यथा शारदिक सूचिक:॥ विशेषणोभय पदो यथा शीतोष्ण मद्भुतं॥२६॥ उपमा
न पूर्वपदो रामसदृशो स्मरोत्तम:॥ उपमानोत्तरो राम चंद्र: पुरुषकेशरी॥२७॥ संभा

प्र॰चं॰ वनात्पूर्वपदो रामशरो भवाभिहा॥ स्वत्वधारणा पूर्वपदो यथा रामधनं मम॥२४॥
१९ सप्तधा स्याद् द्वन्द्वश्रीहि द्विपदस्तत्र कथ्यते॥ प्रथमार्थे विहायासौ भवेत्सद्विभक्ति
षु॥२५॥ समेनुरक्ते रामो हं चिरं सेवितराघवः॥ उपनीतवली रामो सुहृ विगत
कल्मषः॥२६॥ कृतप्रणामो रामो यं इत्यादि द्विपदो भवेत्॥ अन्यपदोबहुपदः कश्चि
द्द्वन्द्वश्रीहि निगद्यते॥२७॥ पराक्रमोपार्जितनवश्री रामचंद्रो महीपतिः॥ सुग्रीवहृ
तसेनोसौ विक्रमाहतरावणः॥२८॥ संख्योत्तरपदो ह्येवा बहुश्रीहि निगद्यते॥
उपविंशा वृषपदश्लोरामवेव स्मार व्यहां॥२९॥ संख्योभयपदो द्वे वा द्वित्रा रामा
नुवर्तिनः॥ सह पूर्वपदश्चायं सानंदो रघुनंदनः॥३०॥ व्यतीहारस्त्वभावश्च यथा
युद्धं नसंमतां॥ केशाकेशि शराशरा तां नापि दंडादंडसमीहितां॥३१॥ दिगंतराल विषयो १९
यथा दिक्पूर्वदक्षिणा॥ हमनुत्तरपूर्वास्या दियं दक्षिणपश्चिमा॥३२॥ द्विगुर्द्वि

येकवद्भावोनेकवद्भाविता च ॥ आद्यो यथा पंचपूली त्रिशृंगी चक्रत्रयी ॥ २ ॥
यावाते कवद्भावी त्रिलोकाश्च चतुर्दिशा ॥ अथ द्वंद्वसमासश्च चतुर्धा सन्निकायने
३ ॥ समुच्चयान्वाचययोः समासो नैव सिध्यति ॥ इतरेतरयोगो यं यथा तौ रामल
क्ष्मणौ ॥ ४ ॥ रामलक्ष्मणौ शत्रुघ्नो जयंति रघुमंडली ॥ समाहारो यथा शोलपट
हं शोभते धुना ॥ ५ ॥ भेरीमृदंगमल्लिशंशार्द्दं जयति च स्फुटं ॥ द्विधा स्याद्व्ययीभा
वो नाम पूर्वं पयो यथा ॥ ६ ॥ अनुलंबं प्रतिसंसारे नरूपं प्रतिमे गृहे ॥ स्याद्व्यय
पूर्वपदो यथा स्यादुपतीरतो ॥ ७ ॥ धीपहलीवं मे मनस्ति पकृस्यति सुखान्वितो ॥ ८ ॥
इति श्रीप्रबोधचंद्रिकायां चकृतौ बैजलभूपतेः ॥ समासे चंद्रिका समाप्ता विश्व
काशिनी ॥ श्रीः ॥ तद्धितस्त्रिविधास्ते याः केचित्सामान्यवृत्तयः ॥ केचिदव्ययसंज्ञा
श्च केचिद्भावार्थवाचकाः ॥ १ ॥ सामान्यवृत्तयस्तत्र कथ्यंते केचनाधुना ॥ तद्यथा ॥

रा०चं सीतिर्गुणवान्नाना गुणवती प्रिया॥ अनुकूलचंद्रार्कवंशकुलमेव सर्वथैव धन्यतां॥ कुलो
२७ रामचंद्रो सीता डाला रामवल्लभा॥३॥ वत्सलो रामचंद्रोयं मांसलत्तुंदिलस्तथा॥ लोम
शः पावनः सीता लोमशा लोमशांकुलं॥४॥ पिच्छला पदवी प्राप्तो रामः प्राप्ता च तद्
धृः॥ प्राप्तं रामकुलं श्राउं यथावा वर्ष्मा रघूद्वहः॥५॥ रामो सौरंतुरः सीतामधुरं राम
भाषिता॥ सुचिरं रामपादेस्था नुबन्धो रामभक्तिमान्॥६॥ केशरी रामचंद्रोयं केशरि
रामवल्लभा॥ मानिनो रामभक्तोयं सीते पंचहरिस्तथा॥७॥ खंजनेत्रे पंचरूपी वलार
मवल्लुपिनी॥ धनी रामश्च धनिनी सीता च धनिवत्कुलं॥८॥ धनिको रामचंद्रोयं
धनिका साधनिकं कुलं॥ यशस्वी रामचंद्रोयं जानकी च यशस्विनी॥९॥ मायावीर
वल्लो रामो मेधावी सुविनः कुलं॥ मे खलनापुरे खलत्या हासी रामकुरावर्णः॥ खो २७
वी चालो व्यतिवी चाटो वाचालात द्वयरलैन॥ फलिनो वदन पीव फलिनी रामवा॥

टिका॥१२॥ वर्हितो यं च मप्रत्ययश्च हितं तत्कुलेचरो॥ अंगाः॥ कौरव्यश्चैव धेनुः अंगा॥१॥
का तथा॥१३॥ काशी तालुः पुरुषः स्त्रीच शीतालु कुलमुत्तमं॥ एवमुक्ता लुग्‌चैव्यो यानु॥
लक्षणशक्य नौ॥१३॥ तस्यापत्यमित्यर्थे च वासिष्ठो भार्गवो मुनिः॥ वासिष्ठी भार्गवी
कन्या वाशिष्ठ भार्गवे कुले॥१४॥ एवं कौरव्य इत्यादि बोधव्यमपि सर्वतः॥ निवासार्थे
जानपदः पांचालो माथुरस्तथा॥१५॥ अपत्यार्थे दाशरथिर्मौहूर्ती एवलिस्तथा वा
तायनः आश्वलायनो गार्ग्यो वात्स्यादयस्तथा॥१६॥ वैनतेयश्च गांगेयः स्त्रीभ्यो ढक्
स्यादयस्तथा॥ चाटकैरश्च गौधारो गौधेरः क्षत्रियस्तथा॥१७॥ कौरव्य इत्यादि से यंभ
वार्थे प्रत्ययते॥ मनुष्या कंठ्य औष्ठ्यश्च तालव्यादिशरीरतः॥१८॥ वाद्‌ गंधश्च सुगंधि
श्च पूतिगंधस्तथैव च॥ फलितो पुष्पवृक्षश्च फलिता पुष्पिता लता॥१९॥ तदस्य संजा
तमित्यर्थे नभस्तारकितं तथा॥ तेन तुल्यो चिंतयतो चिंतं चैव सुलवे वचा॥२०॥ अत्र

प्र·सं सेषामति रामे नेत्सर्वं तत्कथ्यतेधुना॥ परिदृश्च परीक्षांश्च रामः सीतापरीक्षणं॥२०॥न
१८ रीयांचगारिदृश्च श्रेष्ठः श्रेयांसध्येव चाभ्युदयं पट्टतमोराम स्तथापट्टतरोप्ययं॥२१॥पट्टक
स्यपट्टदेशस्थः पट्टदेशीयइत्यपि॥ अस्यमाशोभवेदेवं प्रकारवचनेतथा॥२२॥पट्टजाती
योमट्टजातीयइत्यादिकं भवेत्॥ प्रमाणेवा जानुदघ्नं जानुद्वयसमित्यपि॥२३॥ जानुमा
त्रंजलमिदं जानुदघ्नी नदी द्विधा॥ तत्र निपुणोऽहं स्वर्थ रामद्वौवारकोजनः॥२४॥ द्वौवारिकी
वरतनुर्द्वौवारिकमिदं कुलं॥ तेनदीव्यति तेनापि जयतीत्यर्थगोचरे॥२५॥ आक्षिका
दिभवेत्साधु संस्कृतेदाधिकं भवेत्॥ सामान्यस्तत्परः प्रोक्तः कथ्यंते प्यथसंस्कृताः॥
यतः प्रभृतिरामोयं सेवितश्चोत्तमाजनैः॥ ततः प्रभृतिकालस्य भीतिरस्य पतेनहि॥२६॥
पत्ररामस्य सेवास्यात्तत्रमंगलमिष्यते॥ अधुना सेव्यते रामं दृश्नैः सर्वदातथा॥२७॥ १८
एतर्हि सर्वथारामः सेव्यः स्वैकपधुनातः॥ पुरस्तात्सेव्यते रामः सद्य एवाथधार्मिकैः॥२८॥

सर्वेषु सेव्यमेतेरामश्चान्येषुः सेव्यते मया॥ एषु रामकृष्ण पक्षेव पराश्च निषेवितः॥२७॥
उत्तरा दक्षिणा चैव पश्चात्सदुपरिस्थितः॥ उपरिस्थे च पूर्वेण दक्षिणा दक्षिणेतिच॥
२८॥ द्विधा द्विधा त्रिधा चैव मितरां सुतरां तथा॥ अव्ययाः कथिता एताः कथ्यंते भाववाचा
का॥२९॥ पटुत्वं पटुता रामे जाड्यमाद्रत्वते महान्॥ शौर्यं धैर्यं च गांभीर्यं सौभाग्यं रा
मभूभुजि॥३०॥ तेयं एवत्तो सख्यं कापेयं कपिकृत्ययो॥ प्राजापत्यमाख्यपत्यं पौरोहि
त्यादलयां॥३१॥ श्रावसौषं कौमारं गौरवं द्वयं महापवनी॥ यौवनेस्य चिरं मार्दवादयः॥३२॥
मानयोग्यकं वाहुलकं रामत्रियकमेव च॥ आचार्यकादयः प्रोक्ता भावात्कोत्तदेलो
मया॥ अतः परं कृतं किंचित्कथ्यते तिप्रयत्नतः॥३३॥ इति श्रीप्रबोधचंद्रिकायां चतु
र्थो वैजलभूपतेः समाप्ता शेषविद्वद्भिः स्ताध्यात तद्धितचंद्रिका॥ श्री॥ कृतेऽत्रिच्छपि
यत्नेते भावे कर्तरि कर्मणि॥ तत्र भावे यथा रामो विजयो विनयस्तथा॥ भनरोदनसंख्या

प्र॰चं पि विग्रहे नच विग्रहः॥ श्यादलघालव्यापाका दयल्मागादपल्लव्या॥ आपवनेहरलंसा
१९ मैं पवले काल्लादपः॥ भुक्तिमुक्तिकृ निश्चैवं गीतिरीत्यादपल्लव्या॥ आपारलावेदनेस्मा
दिवी तिकीर्त्तो दमः स्थिवां॥ त्रिनीधाराम चंदेवबुभुत्तावाल्केतव्या॥ छिद्राभिदा
मे विदच्चैव जरा वृमनस्यः स्थिवां॥ [illegible] कथ्यंते केचनाधुना॥ ॥ सकर्म।
का कर्मणि घ्याती लों लवे लसागरः॥ निर्ज्जितो रावलो वैरि सीतानीतापुरं स्थितो॥
भावे यथा कर्मके स्पः स्थिरं रामेण कानने॥ सुप्तं मृत्मोमि शिरसा रामितं तेन सी
तया॥ आश्रुवो भ्यांचगतो रामः कर्त्ते रीत्याद् मन्मतो॥ तस्मादयः कर्मणि च भावे च नि
वसंत्समी॥ वातत्र कर्त्तरिरिवाप्सवी दृश्यते न दुरहतिः॥ लंकारमेलागंतव्या रामसंचा॥
महीपते॥ ॥ जंत वचं रामचंद्रेला न स्यान्नवमथा त्र हीं हरे श्री योध्यरामेरा रामस्वपु
कुश्चावधः॥ ॥ ध्येयं रामपदांभोजं मया मम चसर्वदोरामनामामृतेपेयं गेयं चरा ॥ १९

णकर्मणि॥१२॥ रामस्तु सोमयाजित्वं ममवापुल्पकर्मणः॥ समसेवा मया कार्या मम
वापुल्पकर्मणः॥१३॥ ईश्वरकृता मयात्मभक्तिः स्याद्दुष्करा परैः॥ रामस्यानुग्रहात्स
र्वः सुप्राप्यानात्र संशयः॥१४॥ स्तुपतिं भक्तिभावेन राम नामामृतं पथा॥ त्रिषुगस
र्व्वकादिभ्यः भवेद्दादिकर्मणि॥१५ गतं वनं दाशरथी रामचंद्रो वनं गतः॥ गतरामे
ण कृतिनेत्येवं गतसर्वधानुभि॥१६॥ स्वकर्मके वचपथ्या श्रीक्षेत्रज्ञको हृदोधुना॥ श्रु
क्के हृदेलक्ष्मकोयं हृदः सूर्यचभानुना॥१७॥ आश्लिष्यं रामचंद्रेण सानुरागेणजा
नुकी॥ आश्लिष्यो रामचंद्रो सौ रामेणाश्लिष्टमित्यपि॥१८॥ सीतया चोपशायितो
रामः परमधार्मिकः॥ रामेणचोपशायितं सचोपशायितः कृती॥१९॥ उपस्थितं
गुहं रामो रामेणोपस्थितं गुहः॥ रामेणोपस्थितं चैव ममनुजमपि बुध्यतां॥२०॥ वा
नरो वृत्तमारूढ आरूढ्वानरेतमेः॥ आरूढो वानरेणसौ रसालफलसंयुतः॥२१॥

प्र॰ चं॰ रामेणोपासितं नित्यं रामभक्तोपासितं मुहुः॥ रामेण गुहभक्तेन चिरं गुरुरुपासि-
तः॥२४॥ वनेन साधु पितो रामो रामेण साधु पितं वनं॥ रामे वा धु पितं च नमेधं वो धम्
मुनमेः॥२५॥ उपजातास्तु नः पित्र्यो पजाग्नः सुते पिता॥ उपजातं च पित्रेति सर्व
नृपति वुधप्ततां॥२६॥ सीतानुजीर्णो रामेण सोनुजीर्णः प्रियां सतीं॥ अनुजीर्णिच
रामेण त्रिषु रूपमिदं भवेत्॥२७॥ त्रिष्वादिकर्मणि यथा प्रभुक्तं रामभूभुजा॥ प्रभु
क्तमोदनो रामः स भुक्तो वरमोदनं॥२८॥ अकर्मकात्समुत्पन्नो वर्त्तते कर्त्तृभावयोः॥
शुद्धानदी च शारदि शुद्धं नघमुदाहृतं॥२९॥ अथ कर्त्तरि कथ्यंते कृतः केन च संप्रति
निराकरिष्णुः सकलं वैरिलं रामभूपतिः॥३०॥ हतवान् रावणं रामः कृतवान् कर्म
दुष्करं॥ देवकार्याणि कर्त्ता सौ रामचंद्रो गुणाकृतः॥३१॥ रामः कर्म विदन्सर्थमरि २०
भिः क्रोधजित्सदा॥ रामः कीर्त्तिमसन्मर्त्यो रामो वंशानुधस्मरः॥३२॥ जल्पकश्च वराक

श्वराममित्राह रावणः॥ त्रैलोक्यानंदनो रामः करग्राही समुद्भवः॥ ३॥ रामानंदो महाजां
नो रामो जितामित्रमर्दनं॥ यशोमिलाभुक्तो रामो रावणं घातुकापरां॥ ४॥ रामास्त्यावन
चरः कपिलेकाद्दरः कृतौ॥ सीतामुखामधुपो रामो भीष्म द्रोह मुक्तिविद्॥ ५॥ नुत्काद्यो भा
व एव यथा भोक्तुं व्रजत्यसौ॥ भुक्त्वा व्रजामि नगरं भोक्तुं गच्छामि मंदिरं॥ ६॥ विहाय राज्यं
रामेण गम्यते वनमद्भुतं॥ रामो हसन्नुवने याति हसंत्यासीतया सह॥ ७॥ गुरुणाद्दृश्य
मानेन रामेण गम्यते पुरीं॥ सीतां विलोकयामास रामो नाप्नोति पीडां॥ ८॥ इत्यादि कृ
तवोद्धव्यं बुधैरत्कानुसारतः॥ ९॥ इति श्री प्रबोधचंद्रिकायां [illegible]तौ वैजलभूपतेरा भा
[illegible] पोधिका॥ श्री॥ अथ बालकबोधार्थं सम्यक् संधिर्वि
विच्यते॥ रामचंद्रं हरिश्चंद्र यावितिस्वच्छ मगुरुच्छु द्विः॥ १॥ रामोन्सेथान्समाच्छिघशी
तच्छायामवेक्षते॥ अग्रे मार्स्पच्छका रस्पद्वित्वमिसवधायतां॥ २॥ अथ प्रयत्नेनम

प्र॰ वं या स्वरसंधिर्विधीयते ॥ रामा वार्य ति मध्वे ले जानक्ये षा पतिव्रता ॥३॥ मध्वान त्तो मा
२१ त्रा को हा. वे गी त्वा देयं णं कृतं ॥ परो ह्रित्वं मया प हे द ध्वा ह्ले मध्व नुत्त मं ॥४॥ जानक्ये
षा मात्र को त्ता पत्ते प्रकृ निय घ या ॥ ऋषि ऋा ते मधु ऋलं मधु ऋान दार्इ दशं ॥५॥
मातृ ऋा कां हितमिदं स्वे ष्टं लत्सा दि कं भवेत ॥ यत्लो म पो दे भवत इति पत्ते निग
घते ॥६॥ द्ध्वा ह्ले राम मध्व त्र जा न क्या या ति सां प्र तं ॥ मध्वा न त्तो मा त्रा को दा इति
पत्ते व नुष पां ॥७॥ च यनं प चनं चैव चा पक. पा च क ल या ॥ त वे पं राम सीतो क्षात
वो द कम् उपस्थितं ॥८॥ रामा श्चित्र मत्ति सीता रामा का एवि राजते ॥ तवे षा एम सी
ते व त व ए मत वो इ दनं ॥९॥ सीतो हते ल्ला दिके षु व द्धिर्भवति निश्चितं ॥ रामा ग्रतश्च
सीता से दृ धी दं जानकी हते ॥१०॥ मध्वत्त मं वधू कृष्ट स्तनो माता पित्र वे ना ॥ मातृ
कार इत्यादे च सवर्ते दीर्घ इष्य ते ॥११॥ मित्रे चिर्रं तिष्ठ विश्वो प त यदुक्तं पद्या ॥ २१

इत्यादावतिसर्वत्र एदोत्परस्यभावतः॥४२॥ यएतेचविसर्गद्द्द इत्यादेलोपमिष्यते॥वि
कल्पेनयतेपेवभवद्धिसविहेलपि॥४३॥ ईषदर्थे कुशाव्दस्यकादेशोकोसमिष्यते॥कद
देशोकदुसञ्चकवादेशेकयोस्मवत्॥४४॥ जोशव्दस्यावङ्कुर्दे स्यादवेदइतिकथ्यते॥ग
वाख्यंचगवोषूर्वंगवादोनमितिनेदिपं॥४५॥ केचिन्नेच्छंगवुक्षंगवोदनमिदंविदुः।
प्रोषः प्रोषितल्पप्रेषः प्रेष्यस्यखलुवृद्धिभाक्॥४६॥ प्राणीवंवत्सतराणीवंचकंव।
लार्णीतथेवच॥वसनार्णमृणार्णंचदशार्णंवृद्धिभाग्भवेत्॥४७॥ अघोढावकदेश
चकोमित्यत्रगुणोभवेत्॥स्वेरस्वैरिणीतिवृद्धिः स्यात्स्वरसंधिहलाहृता॥४८॥ प्रपत्र
कृतिवद्भावः कथ्यतेनुमयाधुना॥ भोलक्ष्मणमुपेहीतिसीतेऽत्रागच्छसत्वरा॥४९॥ रा
मादृष्टीलाइमेरम्य वाहूउत्तमशोभना॥ रामनेत्रेइमेरम्येराजीवेद्ववराजातः॥५०॥ मणी
वदंपतीवेतिनिबंधः कस्यचिन्मतो॥ इत्यार्थेहिचकाराएयमितिवाकस्यचिन्मतं॥५१॥

पू० मी अत्रेति नो संधिर्वहुत्वे मी निगद्यते॥ प्रश्नवे हि इइदं च उ ऊ नि स्वादिके पुंच्या॥ २१॥
२२ एकस्वरे निपाते च न संधिरिति बुध्यतां॥ अहो अहो नो अहं च निपातो नात्र संधिर्मा
कार२२॥ आकारे नैव संधिः स्यात् कच स्मरणे योर्वंथा॥ आ एवं मन्यसे एवं आ एवमि
ति वेत्कि ला२३॥ आईषदर्थे क्रियायोगे मर्यादाभिविधौ च यः॥ एतमातङ्कितं विद्याद्वाक्य
स्मरणयोरङितः॥ २४॥ आईषदर्थे जलं चोकं क्रियायोगे त्वमेहि च॥ मर्यादायां फलं चा
गवा स्तो वेदार्थे सपद॥ २५॥ हि मन्वान्तो वा द्वि इत्याहो कस्य चिन्मतो॥ न संधिरि
ति जानीहि ध्यं जने संधिरुच्यते॥ २६॥ वर्गे प्रथमवर्णानां पदान्तानां तृतीयका॥ घोष
वत्सु स्वरे चैव भवंति न हि संशयः॥ २७॥ पंचमे पंचमा वा स्युः स्मृती पाक्षे तिनिश्चि
तं॥ सो भाग्य भाजा सौ रामो वाग्जिगीषुर्विपश्चितां॥ २८॥ अजंता षडंता शब्दा ल इतिव
ग्ज मृत्र तं॥ वाग्मी ज्यो चातु की गुरौ तात न्मात्रं वाङ्मात्र मेव चा॥ ऋ नातङ्घा रामता २२

त्रिंघातद्धीरामतत्रपः॥ध्रुमात्रणमचामात्रमेवंसर्वत्रबुध्यतां॥३१॥हकारेस्याचतुर्थवारा
मवाग्घस्यसंयुता॥अजलोघदसंतिवीतवकुध्यतिग्रहंग्रहीं॥३२॥शकारेवाछकारः
स्याद्रामवान्छोभनाधुना॥ञ्चाछ्रयोरामवधूस्मातच्छेतंवाकुलेतथा॥३३॥वाकू
हणारामवाक्षहणीतह्लोकश्वतथेवहि॥पदेशकारसर्वत्रलेपःशाद्विसप्तमेः॥
३४॥स्वरेतृतीयंजानीहिरामवाक्रगतिकोमला॥वागुप्मारवलास्येघावागोघामधु
रातवा॥३५॥अजयंघडिनिर्दहितदितिवादितिस्वयं॥एवंबोधयमखिलमनुक्रम
यिवालकेः॥३६॥हस्वोपधाद्वडनणाभवंतिद्विलमेवहि॥कुङूत्रमुगस्मञ्चभवंत
त्रेतितत्परा॥३७॥चवर्गेचटवर्गेचलकारेचतथापरे॥परःरूपंतकारस्यकथ्यतेतदुदा
हृतिः॥३८॥रामतच्चरलिरूमीमत्ततछिन्नेकदाचन॥तज्जातेतज्जुचरणतद्धिकारह
कारवता॥३९॥तदुंनोविश्वतद्टीकातस्सकारश्वतत्सघु॥एवंसर्वत्रबोधयमनुक्रमे

प्र॰पं॰ पिवालके:॥५६॥नकारस्य पदांतस्य सकारो विंदुसंयुत:॥चछयोर्णोयते नित्यं रूपं ते
२३ तदुदाहृति:॥५७॥श्रीमांश्चरणमोयं भवांश्छात्रवृंचति धियाः॥षकारे विंदुसंयुक्तः त्रोय
योश्च निगद्यते॥५८॥भगवांष्टीकते रामो भवांष्ठकुरुएवहि॥तथयोश्च सकारस्याद्
वांस्तरतिसागरौ॥५९॥भवांस्त्यामहाप्राज्ञो धन्यारामो रघूत्तमः॥पदेनुस्वारहीनःस्या
द्भवांश्चरति सर्वदा॥६०॥प्रसांचिनो तिनात्रस्या त्रिवेधाग्रं पकारिणो॥भवांश्छतेप्र
भातेषु शिनुक्तते च पूर्ववत्॥६१॥भवान्सहकरेस्मत्र टनस्येनुविधीयते॥रामत्वं हस
सीसादेमोनुस्वारो विधीयते॥६२॥त्वंकरोषि प्रभातेषु विकल्पाद्दर्गपंचमौ॥त्वयमं ते ते
त्पादिषु द्वित्वेविभाषासानुनासिका॥६३॥तवर्गस्य लकारेवं पररूपं विधीयते॥तन्नु
नातिरिपुःसेव्यं भवांल्लिखतिसांप्रतं॥६४॥कथ्यतेयं विसर्गानां संधिःशेषेचसत्वथा॥
विसर्गः पररूपत्वं भजतेहि विभाषया॥६५॥रामःशेते चिरं रामचंद्रोनुमोदते॥॥ २३

रामः सहायो मे भूत्वा देवं सर्वत्र युध्यतो॥५०॥ वद्धयो शकारे यथा रामश्चरतिकान
ने॥ रामश्छायासमायुक्तः कृत्वा हित्वयमुद्यतो॥५१॥ टेढे वकारेश्च यथा रामश्छा काविश
रद॥ रामश्च कुरुएवात्र कथायो यमको लब्धा॥५२॥ वाव कारे यथा राम कृतो निकृष्ट
तं महत्॥ रामः खड्गधरो धीमः रामः पचति पायसो॥५३॥ रामः फलानि चिनुते दराद का
पां वुभुक्षितः॥ नि. कृतं दु. कृतं वापि वि. कृतं दु. कृतं तथा॥५४॥ वहिः कृतं बहुकोल
मेत्रा नित्यं वद्ध्यते॥ तिरस्कारातिवा सत्वेकां स्कान्रामो दुनेवु दु॥५५॥ दुत्वे चैकारयो
मे घ्ये यथा रामोत्र वर्द्धतो॥ उनरत्र पुनस्त्र प्रातरं रामतिष्ठति॥५६॥ राम उत्तम सोभा।
ज्ये रामन्तच्छति सांप्रतं॥ रामत्कार सुभगो रामवति वनाद्गृहां॥५७॥ रामश्चैत्परति
इत्यादौ लुग्विधीयते॥ यते चकस्यवि घलं रामयेति च नद्गृहां॥५८॥ रामा या यांतिस
हवे रामा यांति निजालयां॥ इत्यादौ लोप एव स्यान्न गच्छे ह्यादि पुर्भुवा॥५९॥ स्वरे भोग्य

नौ

प्र॰चं॰ अत्र भोमवत्र भगोऽहम गविहा॥ अघोयेहि अघोयेहि भगवन्नेहि विभाषया॥६॥ भ
२४ गवन्नत्र भवती अघवन्नेति संदिशं॥ अघोस अवतिनो लोपकार्यैभो कुरु लोप्रतं॥६॥
श्रीहरिर्गच्छतीत्याहे रेफरेव विधीयते॥ हरिरत्र विसुरस्तो विसार्गो रेफ एव हि॥६२॥
समासारमते रामो हरि रामो भिमानसौ॥ विसर्गस्य रमयाति खांमिस्मा हो रेफलुभवेत॥
६३॥ सर्वं स्वादस्य दीर्घत्वमेवं सर्वत्र बुध्यतां॥ रेफप्रकृतिशब्दानां विशेषोऽह रूपते यथा
६४॥ भ्रातर्यौहि पुनर्याहि प्रातर्यौहि महंश्च ति॥ भ्रातर्गच्छ पुनर्गच्छ रामयातं तिमेद
भाक्रा॥६५॥ भोऽन्यडुनरत्रेति विशेष क्रियस्तां मतनां॥ हरा राकिः पमहनिशु रेफलोपभवे परं
ता॥६६॥ [illegible] मो रम्यवनं ज जिम विलोरोकिः प्रदीयतां॥ गौरमैत्या दिवोधव्यं परत्वाद्य मनोर
पा॥६७॥ अधुपंज मेषे वस पतोलो व्य एव विधीयते॥ सर मोना द्रमा सेतु कष प्रत्यय॥६८॥
अ सौ समो व्य नेडः सकः -- सकः सहि॥ अणप्रत्यय गौरव भिवाम मानो मंस विलरं॥६९॥
इति श्री प्रबोधचंद्रिका यांव हृतो वैजलि भूपतेः एव विशेष स्तुस [illegible] चंद्रिका